

İSLAM TARİHİNDE BİR DÖNÜM NOKTASI: “ĞADİR-İ HUM OLAYI” VE “HZ. ALİ’NİN VELÂYETİ” KONUSUNDA KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME

Adem VARICI*

Özet

Hadis ilminin temel kavramlarından biri de “Sebeb-i Vürûdî'l-Hadîs” bilgisidir. Kur'an âyetlerinin (özellikle müteşâbih olanların) doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için, “Sebeb-i Nüzûl”ne vakıf olmak ne kadar gerekli ve önemliyse, hadislerin nerede, niçin, hangi sebebe binâen söylenildiğini (sebeb-i vürûdî'l hadîs) bilmek de o derece gerekli ve önemlidir. Tarihte ilk defa 352'de (963) Buveyhîler tarafından bayram olarak ilan edilen Zilhicce ayının 18. günü, dünyanın birçok yerinde Şii mezhebi müntesipleri ve ülkemizin bazı bölgelerinde yaşayan Alevî-Caferî topluluklarınca Ğadîr Bayramı (عيد الغدير) adıyla her yıl kutlanılmaya devam edilmektedir. Hicretin onuncu yılında, hac dönüğü Hz. Peygamber *s.a.v* ve ashabından on binler-

ce Müslümanın “Ğadîr-i Hum” (غدير خم) diye bilinen bölgede vuku bulan ve İslam Tarihi ve Siyer kaynaklarında “Ğadîr Hâdisesi” (حادثة غدير) adıyla anılan olay üzerine, Allah Resulü *s.a.v*in Hz. Ali *r.a* ile ilgili olarak dile getirmiş olduğu, içinde “Mevlâ-Velî” kelimeleri geçen hadisleri hakkında Ehl-i sünnet alimleriyle Şii mezhebi uleması arasındaki algı ve anlayış farkı, yazımızın başında zikrettiğimiz “Sebeb-i Vürûdî'l Hadîs” ilmi ve konusuyla doğrudan ilgili bir meseledir. Araştırmada, Şii mezhebi mensuplarının bu olayla ilgili iddiaları, hadislerin ricâl tenkidi veya rivâyet zinciri detayına girmeksizin anlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ğadîr-i Hum, Hilafet, Hz. Ali, Mevlâ, Şîa, Veda Hacca, Velâyet.

* **Doktora Öğrencisi;** İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı.

1. Ehl-i Sünnet Kaynaklarına Göre ĞadİR-i Hum Olayı

İlk dönem siyer ve hadis kaynaklarında pek fazla yer almayan "ĞadİR-i Hum¹ Hadisesi", hicrî üçüncü asrın ikinci yarısından itibaren bazı siyer kaynaklarında zikredilir olmaya başlamıştır. Peygamber Efendimiz *s.a.v.*'in, Vedâ haccından dönüş yolculuğu boyunca konakladığı yerlerden biri olan "Hum Vâdisi"nde, beraberinde bulunan on binlerce Müslümana hitaben yapmış olduğu (kaynaklarda "ĞadİR Hutbesi" olarak anılan) konuşma ve söz konusu hadisenin özeti, Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), İmam Müslim (ö. 261/875), İbn Mâce (ö. 273/887) gibi Ehl-i Sünnet âlimlerinin eserlerinde şu şekilde geçmektedir:

Rasûlullah *s.a.v.*, hac farızasını eda etmek ve insanlara da hac farızasının detaylarını öğretmek için hicretin onuncu yılında Mekke'ye gitmek üzere Medine'den yola çıktı. Bu vesileyle Arap yarımadasındaki vâlilerine ve kabîle reislerine mektuplar yazarak onları da birlikte hac farızasını eda etmek üzere Mekke'ye davet etti. Aynı dönemde, Hemedan kabilesini İslam'a davet etmek üzere, Hâlid b. Velid komutasındaki İslam ordusu da Yemen'de bulunmaktaydı. Hâlid b. Velid, Peygamber efendimiz *s.a.v.*'e bir mektup yazarak Yemen'de elde edilen ganimetlerin pay edilmesi görevini ifa etmek üzere birisini göndermesini talep etti. Allah Resulü'de bu görev için Ali b. Ebi Talib'i, -hac günlerinde Mekke'de olmasını tembihleyerek- Yemen'e gönderdi. Yemen'de elde edilen ganimetleri ve toplanan zekât mallarını, beş ayrı hisseye ayırmak suretiyle bölüştüren Ali b. Ebi Talip, beytülmale ait ganimetleri/zekât mallarını taşıyan bir kafiye Medine'ye gitmek üzere yola çıkardıktan sonra kendisi de (zekât mallarının Medine yönünde devam etmesiyle ilgili sorumluluğu, yanında bulunanlardan birine emanet ederek), Allah Resulü *s.a.v.*'in talimatına istinâden, hac farızasını eda etmek üzere Mekke'ye yöneldi. Hz. Ali, Zilhicce ayının yedinci veya sekizinci gününde Mekke'ye ulaştı ve Peygamber efendimizle buluştu. Hac menâsikini tamamladıktan sonra da zekât mallarını taşıyan

¹ **ĞadİR (الغدیر):** "Derin olmayan durağan su birikintisi, küçük nehir-dere, selden kalan su kalıntısı..." gibi anlamlara gelmektedir. (Bkz. İsmail b. Hammâd el-Cevherî (393/1003); **es-Sihâh-Tâcu'l-Lügati ve Sihâhu'l-Arabîyyeti**, (غدیر) maddesi, Dâru'l-Hadîs, Kahire-1430/2009, s.838; Reinhart Dozy (1883); **Tekmilâtü'l-Meâcimi'l-Arabîyye**, (Ar. Terc. Muhammed Selim en-Nuaymi), Dâru's-Şuûni's-Sekâfîyyeti'l-Âmme, Bağdad, ty, c.7, s.385; **ĞadİR-i Hum:** Mekke'yle Medine arasında, Mekke'ye 159 km, Medine'ye 196 km mesafede bulunan vadinin adıdır ve Irak, Mısır ve Medine yönünden Mekke'ye gelenlerin mîkât mahalli olan "Cuhfe" ye 6,5 km uzaklıkta yer almaktadır. Bugünkü Rabîğ şehrine olan uzaklığı ise 18 km'dir ve şu anda buraya "**el-Ğurabe** adı verilmektedir. (Daha fazla bilgi için bkz. Abdulvahhab b. Nâsir et-Turayrî; **Hadîsu'l-ĞadİR**, Daru'l-Wajooh, Medine-1437/2016, s.30.

kafileyeye yetişip, onları Medine'ye ulaştırma görevini tamamlamak üzere tekrar yola koyuldu.²

Hız. Ali *r.a*, Medine yolunda devam etmekte olan kafileyeye yetiştiğinde, kafildekilerin beytümale ait zekât malları arasında yer alan kumaşlardan elbiseler giyinmiş olduklarını ve kendilerini uyarılmış olmasına rağmen ganimet malları arasında yer alan develere binmiş olduklarını görünce onlara kızdı ve derhal aldıkları malları iade etmelerini istedi. Bu nedenle de kafilde bulunanlarla Hız. Ali arasında tatsızlık yaşanmıştı.³ Bir başka rivayete göre de kafilde, beytümalin hissesine düşen ve son paylaşımında Ali ehlinin payına denk gelen bir de Vasîfe⁴ (câriye kadın) bulunmaktaydı. Hız. Ali'nin, Medine'ye dönmeyi beklemeden kendi nasibine düşen bu câriye kadınla birlikte olduğu gerekçeyle Büreyde'l-Eslemi ve Hâlid b. Velid'le aralarında anlaşmazlık çıkmıştır.⁵

Kafile, Ğadir-i Hum mevkiine ulaştığında Veda haccından dönmekte olan Peygamber Efendimiz *s.a.v* ve beraberindekilerle buluştular ve Yemen'den dönen kafilenden bazıları Hız. Peygamber'e gelerek, (Büreyde'l-Eslemi, esir/câriye kadın ile ilgili aralarında çıkan anlaşmazlık sebebiyle⁶ diğer bazıları da kendilerinden zekât mallarını/elbiseleri geri aldığı ve develere bindikleri için kendilerine kızdığı gerekçesiyle) Hız. Ali'den şikâyetçi olduklarını ilettiler. Bazı tarih kitaplarında ifade edildiğine göre; bu şikâyetler esnasında kullanılan ifadelerin dozu ağırlaşp hakaret derecesine ulaşınca Allah Resûlü *s.a.v* onları bundan men etmiş ve Hız. Ali'nin bazı üstünlüklerini zikrederek onu övmüştür. Hız. Peygamber'in bu bağlamda söylediklerinden bir kısmı şöyledir: *“Ey insanlar! Ali'den yakınmayın. Vallahi o, Allah'ın emirleri söz konusu olduğunda tavizsizdir.”*⁷ Bir

² Bkz. Muhammed Ebu Zehra (ö. 1394/1974); **Hâtemu'n-Nebiyin s.a.v.** (Tahk. Abdullah b. İbrahim el-Ensârî), el-Mu'temeru'l-Âlemiyyu's-Salis Li's-Siyreti ve's-Sünneti'n-Nebeviyye, Doha/Katar-1400, s.1414.

³ Bkz. Abdurrahman es-Süheylî (581/1185); **Er-Ravdu'l-Unuf Fi Şerhi's-Sireti'n-Nebeviyyeti Li'bn-i Hişâm;** (Tahk. Abdurrahman el- Vekîl), Dâru'l-Kutubi'l-İslâmiyye, 1. Baskı, Kâhire- 1387/1967, c. 7, s. 459-460.

⁴ Rivayetlerde geçen **Vasîfe** (الوصيفة) kelimesi, Câriye, dadı, halayık, hizmetçi kadın demektir. (Bkz. Muhammed b. Ahmed b. Manzûr (711/1311); **Lisânu'l-Arab; وصف** maddesi, Jadidpdf.com PDF Nüshası, s. 4850.

⁵ Bkz. İmâduddin İsmail b. Ömer b. Kesîr (774/1373); **el-Bidâye ve'n-Nihâye,** (Tahk. Hassan Abdulmennan), Kitabu Sireti Resulillah s.a.v-5, Beytül'Efkarî'd-Devliyye, Lübnan -2004, c.1, s.736-737.

⁶ Allah Resûlü *s.a.v.*, Büreyde el-Eslemi'nin şikâyeti üzerine; *“Ali'yi mi kiskanıyorsun ey Büreyde? Bilesin ki, Humus'ta onun payı, bundan kat kat fazladır”* buyurmuştur. (Daha geniş bilgi için bkz. Şihabuddin Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî (923/1517); **İrşâdu's-Sârî Li Şerh Sahihî'l-Buhârî;** Kitabu'l-Megâzi, Bâb 61, Hadis No: 4350, (Tahk. Muhammed Abdülaziz el-Hâlidî), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 4. Baskı, Beyrut-1438/2017, c.6, s.326.

⁷ **Es-Siretü'n-Nebeviyye Li'bn-i Hişâm;** (Tahk. Mustafa es-Sakka, İbrahim el-Ebyârî, Abdulhafiz Çelebi); Dâru lhyâi't-Türâsî'l-Arabi, Beyrut, (Tarihsiz), c.4, s. 250.

başka rivayette ise Allah Resûlü *s.a.v*'in; "*Ben kimin dostu isem, Ali de onun dostudur; kimin de düşmanysam, O'da onun düşmanıdır...*"⁸ dediği nakledilmektedir.

İmam Ahmed b. Hanbel'in kaydettiğine göre, bahse konu şikâyetin Büreyde el-Eslemî'nin dilinden nakledilen şekli şöyledir: "Ali'ye, hiç kimsenin kızmayacağı kadar çok kızmıştım. Sırf Ali'ye olan düşmanlığı sebebiyle Kureyşli biriyle de dost olmuştum. Hatta o (Kureyşli) kişi bir seriyyede görevliydi, ben de onunla beraber gitmiştim. Ona refakat edişimin tek sebebi, onun da Ali'ye olan kırgınlığıydı. Aralarında (kadın/erkek esirlerin de bulunduğu) ganimetler elde etmiştik. Resûlullah'a (Hâlid b. Velid) mektup yazarak ganimetlerin pay edilmesi için bir görevli göndermesini talep etmişti. Allah Resulü bize Ali'yi gönderdi. Esirler arasında hepsine bedel bir de "Vasîfe/وَصِيفَة" (Câriye) vardı. Ganimetleri beşe böldü ve paylaştırdı. Sonra (bir gün) başı sarılı şekilde çıkageldi. Bu ne hal ey Ebu'l-Hasen? dedik. "Esirler arasındaki Vasife/Cariye yok mu? Ganimetleri böldüm, pay ettim ve (Allah ve Resulünün payına düşen) Humus'ta⁹ yer aldı, sonra ise Peygamberin Ehl-i beyti'nin nasibine düştü, son olarak da Ali ailesinin nasibine. Ben de onunla birlikte oldum" dedi. Adam (komutan), Peygambere durumu izah eden bir mektup yazdı. "Şahit olarak, beni de göndersene" dedim ve gönderdi. Mektubu (Allah Resulü) okuturken, ben de "doğru" diye tasdik ettim. Allah Resulü mektupla birlikte elimi tuttu ve bana: "*Ali'ye mi buğzediyorsun?*" dedi, "*Evet*" dedim. "*Ona buğzetme. Hatta ona (birazlık) sevgin varsa, sevgini artır. Muhammed'in yedi, kudretinde olan Allah'a yemin olsun ki; Ali ailesinin humustan payına düşen, Vasîfe'den daha fazlasıdır*" buyurdu. Allah Resulü'nün bu sözünden sonra, benim için Ali'den daha sevimli gelen olmamıştır."¹⁰

Yine, İslam kültür geleneğinde "resûlü's - sekaleyn - insanlar ve cinlerin peygamberi" sıfatıyla anılan Hz. Muhammed *s.a.v*, kaynaklarda "sekaleyn" hadisi olarak bilinen hadisinde; "*Ey İnsanlar, size iki değerli emanet bırakıyorum; Allah'ın Kütâbı ve benim sünnetim*" şeklinde buyurmaktayken, İmam Müslim'in, Zeyd b. Erkam *r.a*'dan rivayet ettiği hadisinde; "*Ey İnsanlar, dikkat ediniz, ben de bir beşerim. Rabbimin*

⁸ Muhammed b. Abdullah el-Hâkim en-Neysâbüri (405/1012); **el-Müstedrek Ala's-Sahihayn**; (Tahk. Mustafa Abdulkadir Ata), Dâru'l-Kutub'l-İlmiyye, 2. Baskı, Beyrut-1422/2002, c.3, s.118-119.

⁹ Sözlük anlamı 5'te 1 demek olan "*Humus*" tabiri, Kur'ân-ı Kerim'in, ganimet mallarının pay edilme şeklini düzenleyen şu ayet-i kerimesiyle hükme bağlanmıştır. "*Şunu da bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyden beşte biri mutlaka Allah içindir. O da peygambere ve ona yakınlığı olanlara, yetimlere, miskinlere ve yolda kalmışlara aittir...*" Bkz. (8/Enfal:41).

¹⁰ **Büreyde El-Eslemî** *r.a*'ın kastettiği seriyye, Hâlid b. Velid komutasında Yemen'e gönderilen seriyyedir. Nitekim, yine kendisinden nakledilen bir başka rivayette; "Allah Resûlü, Yemen'e iki seriye gönderdi. Birisi, Ali b. Ebi Tâlib komutasında, diğeri ise Hâlid b. Velid komutasındaydı..." demektedir. (Bkz. Sâlih Ahmed eş-Şâmî (ö.1958); **Müsned el-İmam Ahmed b. Hanbel**, (Bâbu Fadâil Ali b. Ebi Tâlib, Hadis No:9032), Dâru'l-Kalem, 1. Baskı, Şam-1434/2013, c.6, s.163-164.

elçisi (Azraîl)'in gelişi yakındır ve icabet etmem gerekecektir. Ve ben size iki değerli emanet bırakıyorum; kitabının ardından, “birincisi Allah’ın Kîtabı -ki onda hidayet ve aydınlık vardır, ona sımsıkı sarılın ve asla terk etmeyin”- diyerek, Allah’ın kitabından hiçbir şekilde ayrılmamak gerektiğini vurgulamış, ardından da üç defa “Ehli Beytim hakkında Allah’tan sakınmanızı hatırlatırım” cümlesini tekrarlamıştır.¹¹

2. Şii-İmamet İnancında Ğadîr-i Hum Olayı

Şimdi de Şia kaynaklarında¹² ‘Ğadîr-i Hum olayı’ konusunda verilen bilgilere göz atalım:

Şii âlimlerinin önde gelenlerinden, -başta Şia mezhebi müntesiplerince en muteber kaynaklardan biri sayılan “Usûlu’l-Kâfi” adlı eserin müellifi Muhammed b. Ya’kûb el-Kuleynî (ö.329/941) olmak üzere- birçoğu Hz. Peygamber’in daha vefat etmeden evvel, kendisinden sonra Hz. Ali’nin halife olacağını bildirdiğini iddia etmektedirler. Bu iddialarına da Mâide suresindeki “Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O’nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah, seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir.” (5/Maide:67) mealindeki ayet-i kerimeyi delil göstermektedirler. Şii imamet inancının savunucuları, bu ayetle Allah Teâlâ’nın Peygamber s.a.v’e, Hz. Ali’nin imametini ilan etmesini emretmekte olduğunu iddia ederek söz konusu iddiayı şöyle izah etmektedir:

Bir süredir Peygamber s.a.v’e, ‘kendisinden sonra Hz. Ali’nin halifeliğini açıklaması için ilâhî talimat geliyordu. Allah Resulü s.a.v ise insanlar inkâr eder korkusuyla bu talimatı yerine getirmekten çekiniyordu. En son Veda haccı dönüşü Ğadîr-i Hum mevkiinde tebliğ ayeti (Maide, 67) nazil oldu. Bu ayette Efendimize; “...eğer Allah’ın Risâlet’ini/mesajını tebliğ etmezsen elçiliğin hakkını vermemiş olursun...” ihtarı yapılmakta ve insanlardan korkmaması gerektiği, Allah’ın kendisini koruyacağı bildirilmektedir. Yine iddiaya göre, bu ayet, Veda haccından dönmekte olan Peygamber s.a.v’e Medine yolundayken Ğadîr-i Hum mevkiinde nazil olmuş; bunun üzerine Efendimiz sayıları on binleri bulan sahabeyi hemen oracıkta durdurarak onlara bir hutbe îrad etmiş ve Hz.

¹¹ Ebu Zekeriyâ Yahya b. Şeref en-Nevevî (676/1277); **Muhtasar Sahih-i Müslim**; (Tahk. Abdulhamîd Muhammed Derviş- Abdülalîm Muhammed Derviş), (Kitâbu’l-Fadâil, Hadis No: 3561), 2. Baskı-1431/2010, s. 1166.

¹² Şia’nın muteber saydığı dört hadis kitabı; 1- Ebu Cafer Muhammed b. Yakûb el-Kuleynî’nin (328/941) meşhur eseri, “**El-Kâfi**”; 2- Ebu’l-Hasen Ali b. İbrahim el-Kummî’ye (329/940) ait **Tefsiru’l-Kummî**, 3. ve 4. ise Muhammed b. el-Hasen et-Tûsî’nin (460/1050) telif ettiği “**Et-Tehzib**” ve “**El-İstibsâr**” adlı eserlerdir. Bkz. **Ed-Dürrerü’s-Seniyye**, el-Bâbu’s-Sâmin: Eş-Şia/ El- Faslu’s-Sâbi’i’l-Âşir: Et-Tedvin İnde’s-Şia, El-Mebhasu’s-Sâbi’: El-Kutubi’l-Erbaa.

Ali'nin kendisinden sonra hilafetini/velayetini ilan etmiştir. Hemen arkasından da dinin kemâle erdiğini bildiren "...Bugün sizin için dininizi kemâle erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim..." (5/Maide:3) ayeti nazil olmuş, bunun üzerine de orada bulunan tüm insanlar gruplar halinde gelip Hz. Ali'ye biat etmişlerdir.¹³

Esasen, Hz. Ali'nin velâyeti konusuyla ilgili olarak Şia'nın dile getirdiği iddianın temelinde, kendi kaynaklarında "velayet ayeti" olarak isimlendirilen; "*Sizin dostunuz ancak Allah'tır, Resûlüdür ve Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılan, zekâtı veren mü'minlerdir.*" (5/Maide:55) ayetinin sebebi nüzûlü bağlamında zikrettikleri şöyle bir hâdise yatmaktadır: Hz. Ali bir defasında namaz kılmaktayken, bir dilenci gelir ve yardım ister. Orada bulunanlardan hiçbiri dilenciye bir şey vermemiştir. Bu arada, Hz. Ali rükûa eğilmiş ve dilenciye elini uzatmıştır. Dilenci, Hz. Ali'nin elinde bulunan yüzüğü alarak oradan uzaklaşmış ve bunun üzerine de bu ayet nazil olmuştur. Şiî müfessir Ali b. İbrahim el-Kummî (ö.329/940) bu ayetin tefsirini yaparken şöyle demektedir: "Allah Resulü s.a.v, aralarında Abdullah b. Sellam'ın da bulunduğu bir ortamda Yahudilerle oturmakta bu ayet nazil olmuştu. Peygamber oradan mescide geçti ve bir dilenciyle karşılaştı. "*Sana bir şey veren oldu mu?*" diye sordu. O da "evet; şurada namaz kılan kişi" diyerek Hz. Ali'yi işaret etti."¹⁴

Şia itikadına göre (5/Maide:67) ayetinin nüzul sebebi, Hz. Ali'nin velayeti, Peygamber s.a.v'e bildirilmiş olmasına rağmen, "Ümmet Ali'nin velayetini reddedip dinden çıkar endişesiyle!" Allah Resûlü s.a.v'in bunu gizlemiş olmasıdır. Kummî, Mâide suresinin 67. ayetinin nâzil olması üzerine Ğadîr-i Hum'da Allah Resulü s.a.v'in, Hz. Ali'nin velayetini şu ifadelerle ilan ettiğini söyler: "*Ben kimin mevlâsı isem, Ali'de onun Mevlâ'sıdır; Allah'ım ona dost olanlara dost, düşman olanlara düşman ol.*"¹⁵

3. Şia Kaynaklarındaki Rivayetler ve Velayet İddiasının Sorgulanması

İslam Tarihi ve Siyer kaynaklarında nakledilen bilgilere göre; Hz. Muhammed s.a.v dâr-ı bekâya irtihal edince bir taraftan (başta Ali b. Ebi Talip, Hz.

¹³ Blz. Kuleynî; **Usûlu'l-Kâfi**, Menşûrâtü'l-Fecr, 1. Baskı, Beyrut-1428/2007, C.1, S.117 vd.; Kummî, **Tefsiru'l-Kummî**; Dâru'l-Kitab, 3. Baskı, Kum/İran- 1404/1984, c.1, s.174.

¹⁴ El-Kummî; a.g.e, c.1, s.170.

¹⁵ El-Kummî; a.g.e, c.1, s.174

Peygamberin amcası Abbas b. Abdulmuttalip ve çocukları olmak üzere) Ehl-i Beyt'in önde gelenleri, O'nun kefenlenmesi ve defin işleriyle meşgul olurken, diğer taraftan muhacirlerle Ensar'ın önde gelenleri, Mescid-i Nebevî'de Hz. Ebu Bekir'in etrafında toplanmışlardı. Bu sırada bir adam gelerek heyecanla 'Ensar'dan bir grubun, Sa'd b. Ubâde başkanlığında, Benî Sâide gölgeliğinde (سقيفة بني ساعدة) toplandıklarını ve Hz. Peygamberin yerine geçecek halifenin kim olacağı konusunda tartışmalar yaptıklarını' haber verdi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir *ıa* ve beraberindekiler de Benî Sâide gölgeliğine gittiler ve orada yapılan istişareler sonucunda, Ashâb-ı Kirâm'ın çoğunluğunun Hz. Ebu Bekir'e biat etmesiyle ilk halife seçimi gerçekleşmiş oldu.¹⁶

Bu temel bilgiyi hatırlattıktan sonra, konumuza dair işaret edilmesi gereken önemli hususlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Allah Resûlü *s.a.v*'in, beraberinde Ashâb-ı Kirâm'ın da olduğu veda hacından dönüş yolundayken (Ğadır-i Hum bölgesinde) söylediği; “*Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır*” sözünü, Ashâb-ı Kirâm'ı durdurup özel olarak söylemiş değildir. Zira Peygamber Efendimiz *s.a.v* -çölün sıcak ortamında- yolculuk yaptığı zamanlarda çoğunlukla gündüzleri istirahat eder, geceleri yol alırdı. Nitekim yaklaşık bir hafta kadar süren bu yolculuğu sırasında da kendisine refakat eden kadın ve yaşlıları da hesaba katarak, istirahat için uygun bulduğu yerlerde konaklamıştır.¹⁷ Ğadır-i Hum mevkii, bu yolculuk sırasında istirahat etmek üzere konakladığı yerlerden birisidir. Şia'nın iddia ettiği gibi özel olarak Hz. Ali'nin velâyetini/hilâfetini ilan etmek maksadıyla burada duraklamış değildir.
2. Ayrıca, Hz. Peygamber'in, “insanlar inkâr eder” korkusuyla Allah Teâlâ'nın “velâyet” emrini tebliğ etmediği iddiası, birkaç yönden bâtil bir iddiadır. Bunlardan en önemlisi, dünya lezzetlerinden istifade etmek bakımından hiçbir kural ve sınır tanımayan atalarının dinine taparken, her yönüyle yaşamlarını sınırlayan ve i'la-yi kelimetullah uğruna cihâd ederek şehadeti göze alan; Resûlullah *s.a.v*'in davetine uyarak tüm varlığını, yerini yurdunu, aile efradını terk ederek Mekke'den Medine'ye hicret eden; Bedir'de, Uhud'da zorluk günlerinde onunla omuz omuza müşriklere karşı savaşa katılan sahabenin, Hz. Ali'nin velayetine karşı

¹⁶ Bkz. Muhammed b. Abdulvâhid eş-Şeybânî-İbnü'l-Esîr- (630/1233); **el-Kâmil Fi't-Tarih**, (Tahk. Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut-1407/1987, c.2, s. 189.; İbn Kesîr, a.g.e., c.1, s. 808;

¹⁷ Bkz. eş-Şâmî; a.g.e, c.6, s.177 (Hadis No: 9066).

gelecekleri ihtimalinden bahsetmek kabul edilmesi mümkün olmayan bir iddiadır.

3. Şayet, Hz. Ali'nin hilafetiyle ilgili olarak, Allah ve Resûlü'nün açık bir emri olmuş olsaydı, haklarında, Allah Teâlâ'nın; *"İman edip hicret eden ve Allah yolunda cihâd edenler ve (muhacirleri) barındırıp (onlara) yardım edenler var ya; işte onlar gerçek mü'minlerdir. Onlar için bir bağışlanma ve bol bir rızık vardır."* (8/Enfal:74) buyurduğu, Resûlullah'ın da: *"Eğer Ensar bir vâdiyi veya bir yolu takip edecek olsa, ben de onları takip ederim; eğer hicret söz konusu olmasaydı, ben de Ensar'dan olurum"*¹⁸ ve yine *"Ey Allah'ım, Ensar'a, onların çocuklarına ve onların çocuklarının çocuklarına merhamet eyle!"*¹⁹ diye tezkiye ettiği Ensar, nasıl oluyor da bütün bu gerçeklere rağmen, Hz. Peygamber vefat edince, yerine kendilerinden bir halife olması için -Hazrec kabilesi lideri Sa'd b. Ubâde'yi- aday gösteriyorlar? Allah Resûlünün, bu husustaki emrini duymamış olmaları mümkün müdür?
4. Diyelim ki ortada böyle bir vasiyet var. Hz. Ebu Bekir'in halife seçilmesi üzerine ümitleri tükenen ve siyasi olarak muhacirler karşısında yenilgi durumuna düşen Ensar'ın, "Mademki bizim adayımız kabul görmedi, en azından, Allah ve Resûlünün tayin ettiği Ali'ye biat edelim" demeleri gerekmez mi? Özellikle de Hz. Ali ra Ensar tarafından sevildiği bilinen bir kimse olmasına rağmen ve halife seçimi işi (muhacirlerin ve Mekkelilerin azınlıkta olduğu, siyasi olarak etkinliklerinin olmadığı bir yerde) Medine'de gerçekleşmişken. Mademki -Şia'nın iddia ettiği gibi- halifelik hakkının, Hz. Ali'nin elinden alınması konusunda muhacirler (özellikle de Emevî taraftarları) ile Beni Hâşim arasında yaşanan kabile rekabeti rol oynamıştır; böyle bir konuyla uzaktan-yakından alakası olmayan Ensar'ın, kolaylıkla bu haksızlığa itiraz etmesi ve dinde böyle bir bid'at'ın çıkmasına engel olması gerekmez miydi?
5. Beni Sâide gölgeğinde yapılan münakaşada Ensar, İslam dinine yaptıkları hizmetleri nedeniyle hilafete daha layık olduklarını ileri sürmüşlerdir. Diğer taraftan muhacirlerden bir kısmı Peygambere olan yakınlıklarını, diğer bir kısmı da O'nunla aynı kabîleye (Kureys) mensubiyetlerini ileri sürmüşlerdir. Bir başka grup muhacir de Hz. Muhammed'e ilk iman edenlerin kendileri olduklarını dile getirmişlerdir.

¹⁸ Bkz. Ebu Bekir Abdurrezzak b. Hemâm es-San'ânî (211/826); **el-Musannef**, (Tahk. Habibu'r-Rahman el-A'zamî), el-Mektebu'l-İslâmî, 2. Baskı, Beyrut-1403/1983, c. 11, s. 64.

¹⁹ Es-San'ânî; a.g.e, c.11, s.62.

Fakat içlerinden bir tanesinin bile Hz. Peygamber'in, Hz. Ali'yi kendinden sonra halife tayin ettiğine dair bilgiyi paylaşmamış olması, üzerinde düşünülmesi gereken bir noktadır. Zira Allah ve Resûlü'nün tüm emir ve yasaklarını itirazsız yerine getiren ve onun uğrunda canlarını feda etmeye her an hazır bulunan sahabenin bu tavrı düşündürücüdür!

6. Halifelik için kendi aralarından birini aday göstermemiş olan Evs kabilesi -ki, bunlar da Ensar lehine taraf tutuyor ve muhacirlerle bu hususta tartışıyorlardı- onlar bile muhacirlerle yaptıkları bu tartışmalarda, Hz. Ali'yle ilgili olarak var olduğu ileri sürülen ilâhî ve nebevi bir emirden hiç bahsetmiyorlar.
7. Aslında bu konuyla ilgili tartışmalara son noktayı, Peygamber Efendimizin biricik torunlarından, Hz. Ali'nin büyük oğlu Hasan *r.a* koymuştur: Kendisine Resul-i Ekrem'in, "*Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır*" sözünü söyleyip söylemediği sorulmuş; o da şöyle cevap vermiştir: "*Evet söylemiştir. Şayet Allah Resulü, bu sözünü kendisinden sonra emirliği/halifeliği kastetmiş olsaydı, tıpkı namaz gibi, ramazan orucu ve hac da olduğu gibi "bu (kişi) benden sonraki veliahdımdır; onun sözünü dinleyin ve ona itaat edin"* şeklinde daha açık bir ifadeyle bunu beyan ederdi. Çünkü Resûlullah Müslümanların en fasihidir. Allah'a yemin olsun ki, Allah ve Resûlü halifelik için Ali'yi seçip Müslümanlara idareci yapsalardı ve Ali de bunu yerine getirmeseydi, Allah'ın ve Resulünün emirlerini ilk terk eden kişi o olurdu"²⁰

Bu ve benzeri deliller ve akli sorgulamalar, varlığı iddia edilen söz konusu vasiyetin aslında bir vehimden ibaret olduğu gerçeğini ifade etmektedir.

Bu noktada hatırlanması gereken bir başka husus da şudur: Sünnî İslam Tarihi kaynakları ve Şii ulemasının icmasıyla sabittir ki, Ğadîr-i Hum Olayı, Hicretin 10. yılı Zilhicce ayının 18. gününde (Hz. Peygamberin Veda haccı dönüşü sırasında) yaşanmıştır. Yine, umum Siyer kaynaklarının kaydettiğine göre; Peygamber Efendimiz *s.a.v*'in vefatı, Hicretin 11. yılı Rebiülevvel ayının 12. gününe denk gelmektedir.²¹ Yani, Hz. Peygamberin vefatıyla Ğadîr-i Hum olayı üzerinden geçen süre arasında -yaklaşık- 3 ay gibi kısa bir süre vardır. Buradan hareketle, tekrar hatırlatmak gerekirse, Benî Saide'de ve sonrasında yaşanan tartışmalarda ve itirazlarda (gerek Şii gerekse de Sünnî kaynakların naklettiğine göre), orada

²⁰ Bkz. Ali b. Hamed et-Temimi; **el-İmâmân - el-Haseni'l-Müsennâ ve İbnuhu Abdullah**, Mibretu'l-aâl ve'l-Ashâb, 1. Baskı, Kuveyt-1427/2006, s. 23.

²¹ Bkz. Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Kesîr; **El-Fusûl Fi Siyreti'r-Resûl**, (Tahk. Muhammed el-İyd el Hatrâvi, Muhyiddin Mista), Müessesetü Ulumi'l-Kur'an, 3. Baskı, Beyrut-H. 1403, s.220.

bulunan veya bulunmayan hiçbir kimse tarafından, ĞadİR-i Hum Olayıyla ilgili -iddia edilen şekliyle- herhangi bir konu gündeme getirilmemiştir.

Şayet, Şiİ kaynaklarında iddia edildiği gibi Hz. Peygamber *s.a.v*'in, ĞadİR-i Hum'da, on binlerce sahâbiye hitaben îrad ettiği hutbede Hz. Ali'yi kendisinden sonra Halife ve Müslümanların emiri olarak tayin etmiş ve orada bulunanların -kadınlar dâhil- tamamından Hz. Ali'ye biat almış olduğu bilgisini gerçek kabul edip; yine Şiİ kaynaklarının rivayet ettiklerine göre, Rasûlullah *s.a.v*'in, birden fazla defa tekrarlayarak "Hz. Ali'nin -Allah'ın emriyle- Peygamberin halifesi ve müminlerin emiri tayin edilmiş olduğu"nu, hatta bu emri vefatı sırasında da te'yiden tekrarladığını²²... Tüm bu gerçeklere rağmen yine de Ashâb-ı Kirâm'ın, Peygamber Efendimiz *s.a.v* vefat eder etmez bütün bunları unutmış gibi kendi aralarından birini halife seçme konusunda girişimde bulunmalarını; Ensar'ın, hilâfete kendilerinin daha layık olduğunu, muhacirlerinse halifelüğün kendi hakları olduğunu iddia etmeleri... Bu hâdiseler yaşanırken hiçbir sahabenin hiçbir surette "bu hak Ali'nindir, Hz. Peygamber bu hakkı Allah'ın emriyle ona vermiştir" dememiş olması, izahı muhal bir durum olsa gerekir! Zira nasıl oluyor da on binlerce Sahabe bir yerde toplanıyor ve 'biat' gibi (özellikle de Müslümanlar açısından son derece hayati önemi haiz) bir meseleyi, üzerinden sadece üç ay gibi kısa bir süre geçtikten sonra görmezlikten gelebiliyor veya unutabiliyorlar? Ayrıca, bütün hayatları boyunca Sahabeden hiçbirisi bu hususta hiçbir şey hatırlamıyor!

Bundan daha garip olamı ise -Şia'nın iddia etmiş olduğu üzere- Hz. Ebu Bekir'e biat etmeyen kırk kişinin hiçbir biçimde Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber tarafından ve bizzat Allah'ın emriyle Halife ve emir tayin edildiğiyle ilgili herhangi bir rivayette bulunmadıklarıdır. Hatta Hz. Ebu Bekir'in hilafetine itiraz ettiği ifade edilen, Bedir ehlinde on iki kişilik grup²³ tarafından da "ĞadİR-i Hum" hadisesi gerekçe gösterilerek bir itiraz dillendirilmemiştir.

ĞadİR hutbesini dinledikten sonra, Medine'ye giden kafileden ayrılarak başka beldelerdeki yurtlarına giden binlerce Müslümanın herhangi birinden, Hz. Ebu Bekir'in halife seçildiği haberini öğrendikten sonra dillendirilmiş bir itiraz veya bir şaşkınlık ifadesi nakledilmemiştir. Ayrıca, tarih kitaplarında da buna benzer herhangi bir itiraz veya karşı görüşe rastlanmamaktadır. Bilakis Hz. Ali

²² Ahmed el-Emîni; **el-ĞadİR Fi'l-Kitâbi ve's-Sünneti ve'l-Edeb**, Mektebetü'l-İmam Emiri'l-Mü'minin, Tahran ty, c. 1, s.31.

²³ Ebu Mansur Ahmed b. Ali b. Ubeyy et-Tabersi (Ö. H.588); **Kitabu'l-İhticâc**, Menşurat Eş-Şerif Er-Ridâ; 1. Baskı, H.1380, yy., c.1, s.71 vd.

ra halife olarak seçildiğinde, Şam Valisi Muaviye b. Ebi Süfyan'a yazdığı mektubunda: "İnsanlar, Ebu Bekir'e, Ömer'e ve Osman'a ne üzerine biat etmişse; bana da öyle biat ettiler..."²⁴ diyerek kendi hilafetinin meşruiyetini kendinden önceki halifelerin seçilme şekline bağlayarak onları tasdik ettiğini göstermiştir.

Bütün bunlar Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber tarafından Allah'ın emriyle halife ve emir tayin edildiği iddiasıyla ilgili olarak yukarıda zikredildiği veçhiyle bazı soru işaretlerinin oluşmasına sebep teşkil etmiştir.

Yine, Şia kaynaklarında nakledilen; "*Bugün dininizi kemale erdirdim, size olan nimetimi tamamladım. Size din olarak İslâmı seçtim...*" (5/Maide:3) ayetinin, Ğadır-i Hum'da Hz. Ali'nin Velayeti ilan edildikten sonra nazil olduğu iddiasına gelince, Ehl-i Sünnet kaynaklarının birçoğunda bu ayetin Veda Haccı esnasında, Arafat'ta nazil olduğu nakledilmektedir. Bu husustaki (müttefakun aleyh) hadislerden bir tanesi şöyledir: Yahudilerden bir adam Hz. Ömer'e gelerek, "Ey Emîre'l-Mü'minin; kitabınızda okuduğunuz bir ayet var ki bizim hakkımızda inmiş olsaydı o günü bayram ilan ederdik" demiştir. Hz. Ömer, "Hangi ayet?" diye sormuş, o da Mâide suresi, 3. âyetini okumuştur. Hz. Ömer: "*O ayetin nâzil olduğu günü ve mekâm çok iyi biliyorum; Allah Resûlüne Arafat'ta Cuma günü nâzil oldu*" demiştir.²⁵

İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö.852/1449) naklettiğine göre; Hz. Ali hakkındaki şikâyet olayının aktörlerinden Büreyde el-Eslemî *ra* şöyle demektedir: "Allah Resulü *s.a.v* bizi bir seriyye'de²⁶ görevlendirdi. Ali'yi de başımıza emir tayin etti. Döndüğümüzde "*emîrinizi nasıl buldunuz*?" diye sordu. Ben de "ya ben dile getireyim şikâyetimi ya da başkası söylesin" dedim. Başımı kaldırdığımda, Allah Resulü *s.a.v*'in yüzündeki kızgınlığı fark ettim. Şöyle dedi: "*Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır.*" Ben de "*bundan böyle onun hakkında asla sizi üzecek bir şey söylemem*" dedim."²⁷

²⁴ Ali b. Ebi Tâlib (40/661); **Nehcü'l-Belâğâ** (Tahk. Suphi Salih), Dâru'l-Kitâbi'l-Mısri-Dâru'l-Kitâbi'l-Lübnânî, 4. Baskı, Kâhire-1425/2004, s.366-367.

²⁵ Bkz. Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebi (ö.748/1348); **Târihu'l-İslâm ve Vefyâtü'l-Meşâhir ve'l-A'lâm**, (Tahk. Ömer Abdusselam Tedmurî) Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2. Baskı, Beyrut-1410/1990, c.1, s.708

²⁶ Sözlükte, "gece yolculuğu yapmak veya yaptırmak, geceleyin yola çıkmak" anlamındaki serâ kökünden türeyen **Seriyye** "askerî birlik, silahlı tim, ordunun bir bölüğü" mânâlarına gelir. (Bkz. **Lisânu'l-Arab**; **سري** Md. s.2004).

²⁷ **Mevsûatu el-Hâfiz b. Hacer el-Askalânî el-Hadîsiyye**; (Derl. Velid ez-Zübeyrî, İyâd el-Kaysî, Mustafa el-Habîb, İmâd El-Bağdâdî), Silsiletü Isdârât el-Hikme-12, Hadîs No: 251, ty, c.3, s.495.

Ayrıca, “Hz. Ali’nin, Hz. Peygamberden sonra ebedî imam tayin edildiğinin, ilahi bir nas ile gerçekleştiği” iddiası hakkında, çoğu Şia ulemasının göz ardı ettiği ve kafa yormaya değer görmediği bir başka husus da Ğadîr-i Hum hâdisesinin arka planı meselesidir. Nitekim yukarıda zikredildiği üzere, Yemen’den dönen kabiledeki bazı kişilerle Hz. Ali arasında yaşanan anlaşmazlık sonucu, Hz. Ali’yle ilgili dile getirilen şikâyetler üzerine, Hz. Peygamber *s.a.v*’in yapmış olduğu konuşmada geçen “Mevlâ *مولى*” kelimesinden murat olunan maksadın iyi anlaşılması gerekmektedir.

Arap dili uzmanlarınca “mevlâ” kelimesinin yirmiden fazla anlamı tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir: “Rab, köle, vâris, mâlik (sahip), tâbi, arkadaş, komşu, konuk, akraba, yakın, nimet veren, velî, bir şey için daha evlâ olan, müttefik, sevgili, yardımcı, bir vazifeye görevli kimse... Yani, “falanca, filancayı veli edindi” demek, “onu sevdi, ona yardım etti” demektir. Allah Resûlü *s.a.v*’in; *Allahumme vâli, men vâlâhu* (اللهم والي من والاه) ifadesi, “Allah’ım, onu sevenleri sen de sev, ona yardım edenlere sen de yardım et” demektir.²⁸

Bütün zorlama yorumlara rağmen, “*mevlâ*” kelimesinin “halife” veya “emir-önder” gibi bir anlamının olmadığı, Dil bilimi otoritelerince kabul edilmiş bir husustur. Kaldı ki bir an için Hz. Peygamberin “...*Ali de onun Mevla’sıdır,*” ifadesiyle kastetmiş olduğunun, “halifesi veya emiri” -Arap dili açısından buna imkân olmamakla birlikte- anlamında olduğunu kabul edecek olsak bile; Peygamber Efendimiz hayatta olduğu müddetçe, kendi yerine başka birini tayin etmesi söz konusu olamayacağı için bu ifadesini, “min ba’di (من بعدي) benden sonra” ibaresiyle kayda bağlaması gerekirdi. Buradan hareketle diyebiliriz ki; Arapların en fasihi olan Hz. Muhammed *s.a.v*, ümmeti için böylesine hayati ve stratejik bir konuda istese çok açık bir ifadeyle ve hiç kimsenin farklı yorumlamasına mahal bırakmayacak şekilde bu hususu beyan edebilirdi.

Yine Şia’nın, “Hz. Ali hakkında nazil olmuş, Kur’an-ı Kerim’de birçok ayetin bulunduğu iddiası”²⁹ yanında, Peygamber Efendimiz *s.a.v*’in Hz. Ali’ye vermiş olduğu bazı vazifeleri ve ona yönelik kullanmış olduğu bazı ifadeleri bağlamından koparmak suretiyle “Ğadîr-i Hum” iddiasını desteklemek amacıyla kullandığını görmekteyiz. Bunlardan bir tanesi de Menzile hadisi (حديث المنزلة) olarak ta bilinen ve Hz. Ali’nin Tebuk gazvesine götürülmeyip Medi-

²⁸ Blz. Muhammed Murtaza ez-Zebîdî (1205/1790); *Tâcu'l-Arûs Min Cevâhî'l-Kâmûs*, (Tahk. Dâhî Abdalbâki), *ولى* maddesi, Dâru't-Tûrâsî'l-Arabî, Kuveyt-1422/2001, c.40, s.245 vd.

²⁹ Blz. Süleyman b. İbrahim el-Kundûzî, (ö. 1294/1853); *Yenâbiu'l-Meveddeti*, (Tahk. Alaeddin el-A'lemi), Müessesetü'l-A'lemi, 1. Baskı, Beyrut- 1418/1998, c. 1, s.106 vd.

ne’de bırakılması olayının anlatıldığı hadistir. Ashâb-ı Kirâm’dan (Ebu Saîd el-Hudrî, El-Berâ b. Âzib, Saîd b. el-Müseyyeb, Zeyd b. Erkam -radiyallahu anhum cemîan- gibi) Sahâbîlerin dilinden nakledilen şekliyle, söz konusu olayın özeti şöyledir: “Tebuk seferine çıkılacağı zaman, Allah Resûlü *s.a.v* Ali b. Ebi Talib’e; “*Yâ ben ya da sen (burada) kalman lazım*” dedi ve Ali’yi geri bıraktı. Hz. Peygamber sefer için yola koyulunca insanlardan bazıları; ‘Ali’yi geri bırakmasının sebebi onda gördüğü kötü bir huydur’ dedikodusunu yaydılar. Bu haber Ali’ye ulaşır ulaşmaz Allah Resûlü’ne yetti. Hz. Peygamber; “*Seni buraya getiren nedir Ey Ali?*” diye sorunca da ‘Ey Allah’ın Resûlü, bazı insanların, beni geri bırakmandaki sebebin bendeki kötü bir huy olduğunu iddia ettiklerini duydum’ dedi. Bunun üzerine Allah Resulüyle birlikte güflüflü ve Hz. Peygamber; “*Ey Ali, Bana (yakınlıkta), Hârûn’un Mûsâ’ya olan (pozisyonunda) olmaya razı değil misin? Ne var ki, sen bir Peygamber değilsin.*” dedi. O da ‘Elbette (razıyım) ey Allah’ın Resûlü’ dedi. Hz. Peygamber de “*İşte bu da öyle bir durum*” buyurdu.”³⁰ Şia itikadına göre bu olay, Hz. Ali’nin halifelğine delil teşkil etmektedir.³¹ Halbuki Hz. Peygamber, uzun bir yolculuk ve zorlu bir savaş olacağını bildiği bu gazvede Hz. Ali’yi, her ihtimale karşı aile efradına göz kulak olması için Medine’de bırakmıştır.³²

Ayrıca, Allah Resulü *s.a.v*, Hz. Ali’yi kendisinden sonra halife olarak tayin edeceğini ilan edecek olsaydı bunu Arafat’ta yapmış olduğu ve tarihte Vedâ Hutbesi olarak bilinen hutbe esnasında zikretmiş olması gerekirdi.

Burada böyle bir sorgulamada bulunmanın sebepleri şöyle ifade edilebilir:

- Bir kere, Vedâ Hutbesini -rivayetlere göre- tüm Arap yarımadasından gelmiş yüz binin üzerinde sahabe dinlemişken Müslümanlar için bu kadar stratejik öneme sahip bir konunun bu hutbede ilan edilmesi daha uygun olurdu. Kaldı ki Allah Resûlü *s.a.v*’in, Vedâ Hutbesinde duyurduğu diğer meselelerle birlikte kendisinden sonra Müslümanların emiri olacak kişinin Hz. Ali olacağı konusunu da zikretmesinde herhangi bir sakınca olamazdı.
- Allah Resûlü *s.a.v*, Vedâ Hutbesinde ilan etmediği böylesine önemli bir konuyu en azından neden Medine’ye döndükten sonraya bırakmıyor

³⁰ Blz. Muhammed b. Sa’d (ö. 230/845); Et-**Tabakâtu’l-Kübrâ**, (Tahk. Ali Muhammed Omer), Mektebetu’l-Hancı, Kahire-1421/2001, c.3, s.23.

³¹ Blz. el-Hâkim el-Hasekânî; **Şevâhidu’t-Tenzil**, (Tahk. Muhammed Bakır el-Mahmûdi), İhyâu’s-Sekâfeti’l-İslamiyye, 1. Baskı, yy,1411/1990, c.1, S.195.

³² İbn Sa’d; a.g.e, c.3, s. 22.

da ĞadİR-i Hum'da ilân ediyor olsun ki? Hâlbuki kendisinden sonra Müslümanların lideri olacak kişinin kim olacağını ilânını, İslam devletinin merkezi olan Medine de yapması daha mantıklıdır. Bu hususta, "Allah Teâla'nın tebliğ ayetini (5/Maide:67) o esnada indirmiş olması üzerine Peygamber *s.a.v.* bu emrin ilanını geciktirmek istememiş ve ĞadİR-i Hum'da ilan etmiştir" denilebilir. Ancak, müfessirlerin birçoğunun naklettiğine göre Mâide sûresinin 67. ayeti bu hadiseden çok önce nâzil olmuştur. Nitekim söz konusu ayette, Resûlullah *s.a.v.* den kendisine vahyedilene tebliğ etmekte tereddüt etmemesi istenmekte, bu hususta Allah'ın kendisini koruyacağı belirtilmektedir. Esasen bu ayetin, içinde yer aldığı diğer ayetlerle birlikte ele alınacak olursa; Müslümanlar hakkında değil, Yahûdi ve Hristiyanlar hakkında nâzil olduğu ve onların Hz. Peygamber'e bir kötülük yapamayacaklarını ifade ettiği anlaşılır.³³

- Yüzyıllardır üzerinden siyasi, ictimâi ve dinî istismarlar yürütölen "İmâmet" ve "Hz. Ali'nin hilafet hakkının gasp edildiği" iddiası; Kur'an-ı Kerim'de açık bir şekilde beyan olunan "Zeyd b. Hârise" olayından (33/Ahzâb:5) daha mı az önemlidir ki, Kur'an'da yer almamaktadır. Hz. Ali'nin, bizzat 'Allah tarafından görevlendirildiği'nin nasla sabit olduğu iddiasını ortaya atanlar, itikatlarınca 'Nübüvvet ve Risâlet makamından bile daha yüce bir mertebe' olarak telakki ettikleri "İmâmet" iddiasına mesnet teşkil edebilecek Kur'an-ı Kerim'de bir tane bile sarih delilin bulunmamasını nasıl izah edebilirler?
- Şii kaynaklarına göre; İmâmet makamının, Nübüvvet ve Risâlet makamından daha yüce olduğu iddia edilmektedir.³⁴ Ancak, bu iddiayı dile getirenler -bu iddialarına bağlı olarak- masumiyetine inandıkları on iki İmam'ın birincisi olan Hz. Ali'nin, Hz. Muhammed'den daha üstün olduğunu savunmamaktadırlar. Bilakis Hz. Muhammed'in yüceliği ve fazileti üzerinde ittifak halindedirler. Şayet, bunun sebebi olarak; İmâmet makamı, Nübüvvet ve Risâlet makamına ilave olarak Hz. Muhammed *s.a.v.*'in şahsında mündemiçtir' diyorlarsa, o zaman; "...*Biz Kıtâp'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık...*"(6/En'am:38), "...*Sana bu kitabı; her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve Müslümanlar için bir müjde*

³³ Blkz. Ebu'l-Fidâ İsmail b. Kesir (774/1373); **Tefsiru'l-Kur'anil-Azim**, (Tahk. Mustafa es-Seyyid Muhammed-Muhammed es-Seyyid Reşâd-Muhammed Fadl el-Acmâvi- Ali Ahmed Abdulbaki- Hasen Abbas Kutub), Müessesetü Kurtuba, 1. Baskı, Giza (Mısır)- 1421/2000, c. 5, s. 291.; Celâleddin es-Suyûtî (911/1505); **Lübâbu'n-Nukûl Fi Esbâbi'n-Nüzûl**, Müessesetü'l-Kutubi's-Sekâfiyye, 1. Baskı, Beyrut-1422/2002, s.105.

³⁴ Blkz. Ebu Nuaym Ahmed b. Mehrân el-Asbahâni (430/1038); **Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabâkâtü'l-Esfiyâ**, Daru's-Seâde, Mısır- 1394/1974, c.1, s.63.

olarak indirdik.” (16/Nahl:89) fermanını buyuran Allah (c.c)’in, bu derece ehemmiyetli bir konuda, (haşa!) ihmalkâr davranmış olduğu ithamında bulunmuş olmuyorlar mı?

- Kıyamete kadar gelecek tüm insanlar için hidayet kaynağı olan bir kitabın, bütün tafsilatıyla Zu’l-Karneyn (18/Kehf:83), Lokman (31/Lokman:12-13), Hâmân (28/Kasas:38) gibi kimselerin hayat hikâyelerine ve geçmiş kavimlerin kıssalarına yer vermişken, üzerinden savaşların yürütüldüğü, ayrılıklara zemin teşkil eden ve ümmet için bu derece hayati öneme haiz böyle bir konuyu es geçmiş olması mümkün müdür? Kitabında “...bir sıvrisineği, ondan daha da ötesi bir varlığı, örnek olarak vermekten...” (2/Bakara:26) çekinmeyen Allah (c.c)’in, imamet gibi hayati öneme haiz bir konuyu açıkça Peygamberine bildirmemiş olması düşünülebilir mi! Öyle sanıyoruz ki, Kur’an-ı Kerim’le en küçük bağı olan herkesin, yukarıda değindiğimiz tüm bu sorgulamalarda işaret edilen hususlarla ilgili hiçbir şüphesi bulunmayacaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Ğadîr-i Hum hâdisesi öncesi ve sonrasında yaşanan olaylardan hareketle genel olarak şu noktalara işaret edilebilir:

“Ben kimin mevlâsı/dostu isem, Ali’de onun mevlâsı/dostudur” من كنت مولاه فعلي مولاه hadisi-i şerifinin sebep-i vürûdiyle ilgili kaynaklarda çok çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerden anlaşıldığına göre, Resûlullah s.a.v bu sözünü, sadece Ğadîr-i Hum’da değil, çeşitli yer ve zamanlarda birden fazla defa söylemiştir. Bu da bize gösteriyor ki Peygamber Efendimiz s.a.v’in, Veda haccından dönüşü esnasında Ğadîr-i Hum mevkiinde îrad ettiği “Ğadîr Hutbesi (خطبة الغدير)’nin ana gayesi, Hz. Ali hakkında dile getirilen bazı yanlış değerlendirmeleri düzeltmek ve ashâb-ı kiram nazarında, Kur’an’dan sonra ikinci temel kaynak olan “Peygamber ve Sünneti” ile Peygamberlik olgusunu en iyi bilen “Ehl-i Beyti”in gerçek konumunu belirlemektir.

Hz. Ali’nin, Yemen seferi esnasında yaşanan bazı tasarruflarıyla ilgili olarak, Peygamber Efendimiz s.a.v’e şikâyetle bulunanların başında Büreyde el-Eslemî ra gelmektedir. Onun dilinden nakledilen rivayetten hareketle, Ashâb-ı Kirâm’ın, aralarında ihtilafa düştükleri herhangi bir konuda, Allah Resûlü s.a.v’in verdiği hükme razı olup, başka bir sorgulama ihtiyacı duymaksızın iddiasından vazgeçmesi, kalplerindeki Peygamber sevgisinin, ona olan imanın ve onun şahsındaki liderlik vasfına olan adanmışlığın bir göstergesidir.

Savaş ganimetlerinin pay edilmesi sırasında ilk önce, Hz. Peygamber'in ve Ehl-i Beyti'nin payına düşen, sonra da Ehl-i Beyt-i Ali'nin nasibine denk gelen Cariyeyle Medine'ye dönmeyi beklemeden birlikte olması, hacca yetişmek üzere Mekke'ye yöneldiğinde ganimetleri Medine'ye götürmekte olan kervana önderlik etmek üzere vekâlet verdiği kişinin, ganimet malları arasında yer alan develere binilmemesi yönündeki uyarısını dinlemeyip ganimet develerine binmeleri, üstüne üstlük bir de ganimet mallarından kendi üzerlerine elbiseler giymiş olmaları Hz. Ali'yi kızdırmıştı. Bunun üzerine, "ganimet mallarının hukuku" nu koruma konusunda biraz katı davranan Hz. Ali'nin bu tavrından, ordu içinden bazı askerlerle Sahabenin önde gelenlerinden Büreyde el-Eslemî, Hâlid b. Velid ve Ebu Saîd El-Hudrî gibi kimseler rahatsız olmuşlardı. Bu durum, çoğunluğu yeni Müslüman olmuş kimselerin savaş hukuku ve ganimet mallarının paylaşımı hakkındaki İslam ahkâmını tam olarak bilmediklerini, buna karşılık Hz. Ali'nin bu husustaki titizliğini ve ehliyetini göstermesi bakımından manidardır.

Bu araştırma çerçevesinde gerek Sünnî kaynaklardan gerekse de Şii kaynaklardan edindiğimiz bilgiler, Peygamber Efendimiz *s.a.v.*'in Veda haccı dönüşü, hicretin 10. yılının 18. gününde Medine yolu üzerindeki Cuhfe yakınlarında bulunan Ğadîr-i Hum mevkiinde istirahat etmek üzere mola verdiğini ve burada kılınan öğle namazı sonrasında, orada bulunanlara yönelik bir hutbe îrad ettiğine işaret etmektedir. Tarihi süreçte Şia ile Sünnî camia arasında farklı değerlendirmelere sebep olan ve adına "Ğadîr Hutbesi" denilen bu konuşmada, Allah Resulü *s.a.v.*'in üzerinde durduğu esas konu, Şia'nın iddia ettiğinin aksine kendinden sonra Hz. Ali'nin velayetini ilan etmek değil, bilakis, ümmeti için Kur'an'ın ne kadar önemli olduğu hususuna dikkat çekmek ve Ehl-i Beyt en önemli şahsiyeti olan Hz. Ali hakkında dolaşan söylentilere son vermek, böylece sahabe arasında oluşması muhtemel bir fitneyi önlemekten ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Afifi, Rıza Tevfik; *Er-Ravdu'l-Unuf Fi Şerhi's-Sireti'n-Nebeviyyeti Li'bn-i Hişâm*; (Tahk. Abdurrahman el- Vekil) 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İslamiyye, 1387-1967. (yy).
- Asbahânî, Ebu Nuaym Ahmed b. Mehrân; *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabâkâtü'l-Esfiyâ*; Daru's-Seâde, Mısır- 1394/1974.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd (Ö.H.398); *es-Sihâh-Tâcu'l-Lüğati ve Shâhu'l-Arabiyyeti*, (Tahk. Dr. M. Muhammed Tâmir) Dâru'l-Hadîs, Kahire-1430/2009.
- Dozy, Reinhart; *Tekmiletü'l-Meâcimi'l-Arabiyye*, (Ar. Terc. Muhammed Selim en-Nuaymi), Dâru'ş-Şuûni's-Sekâfiyyeti'l-Âmme, Bağdat, (ty).
- Ebu Zehra, Muhammed; Hâtemu'n-Nebiyyîn s.a.v. (Tahk. Abdullah b. İbrahim el-Ensârî), el-Mu'temeru'l-Âlemiyü's-Salis Li's-Siyreti ve's-Sünneti'n-Nebeviyye, Doha/Katar-1400.
- Emînî, Ahmed; *el-Ğadîr Fi'l-Kitâbi ve's-Sünneti ve'l-Edeb*, Mektebetü'l-İmam Emiri'l-Mü'minin, Tahran- (ty).
- Fığlalı, Ethem Ruhi; *Gadîr-i Hum*, DİA, C. 13, S.279, İstanbul-1996.
- İbn Ebi Tâlib, Ali; *Nehcü'l-Belağa*, (Tahk. Suphi Salih), Dâru'l-Kitâbi'l-Mısri-Dâru'l-Kitâbi'l-Lübnânî, 4. Baskı, Kahire-1425/2004.
- İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdülmelik; *Es-Siretü'n-Nebeviyyeti Li'bn-i Hişâm*, (Tahk. Mustafa es-Sakka, İbrahim el-Ebyârî, Abdulhafiz Çelebi); Dâru İhyâi'l-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, (ty).
- İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdülmelik; *Es-Siretü'n-Nebeviyyeti, Dâr ibn Hazm*, 2. Baskı, Beyrut- 1430/2009.
- İbn Kesir, İmâduddin Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer; (Ö. H. 774), *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, (Tahk. Mustafa es-Seyyid Muhammed-Muhammed es-Seyyid Reşâd-Muhammed Fadl el-Acmâvî- Ali Ahmed Abdalbaki- Hasen Abbas Kutub), Müessesetü Kurtuba, 1. Baskı, Giza (Mısır)- 1421/2000.
- İbn Kesir, İmâduddin Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer; *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (Tahk. Hassan Abdulmennan), Beytü'l-Efkâri'd-Devliyye, Beyrut-2004.
- İbn Kesir, İmâduddin Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer; *el-Fusûl Fi Sıyreti'r-Resûl*, (Tahk. Muhammed el-İyd El Hatrâvî, Muhyiddin Misto), Müessesetü Ulumi'l-Kur'an, 3. Baskı, Beyrut-H. 1403.
- İbn Manzûr; *Lisânu'l-Arab*. Jadidpdf.com PDF Nüshası.

- İbnü'l-Esîr; Muhammed b. Abdulvâhid *eş-Şeybânî, el-Kâmil Fi't-Tarih*, (Tahk. Ebulfida Abdullah el-Kâdî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut-1407/1987.
- Kastallânî, *Şihabuddin Ahmed b. Muhammed; İrşâdu's-Sârî Li Şerh Sahîhi'l-Buhârî*, (Tahk. Muhammed Abdülaziz el-Hâlidî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 4. Baskı, Beyrut-1438/2017.
- Kuleynî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb; *Usûlu'l-Kâfî*, Menşûrâtü'l-Fecr, 1. Baskı, Beyrut-1428/2007.
- Kummî, Ebu'l-Hasen Ali b. İbrahim; *Tefsiru'l-Kummî*, Dâru'l-Kitab, 3. Baskı, Kum/İran- 1404/1984.
- Mevsûatu'l-Hâfîz b. *Hacer el-Askalânî el-Hadîsiyye*; (Derl. Velid ez-Zübeyri, *İyad el-Kaysî*, Mustafa el-Habib, *İmad el-Bağdadi*), Silsiletü Isdârât El-Hikme, (ty).
- Nevevî, Ebu Zekeriya Yahya b. Şeref; *Muhtasar Sahih-i Müslim*; (Ö. H. 629), (Tahk. Abdulhamîd Muhammed Derviş- Abdulalîm Muhammed Derviş), 2. Baskı-1431/2010.
- Neysâbüri, Muhammed b. Abdullah el-Hâkim; *El-Müstedrek Ala's-Sahihayn*, (Tahk. Mustafa Abdulkadir Ata), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Baskı, Beyrut-1422/2002.
- San'ânî, Ebu Bekir Abdurrezzak b. Hemmâm; "*El-Musannef*"; (Tahk. Habibu'r-Rahman el-A'zamî), El-Mektebu'l-İslami, 2. Baskı, Beyrut-1403/1983.
- Suyûtî, Celâleddin; (Ö.H.911), *Lübâbu'n-Nukûl Fi Esbâbi'n-Nüzûl*, S.105, Müessesetü'l-Kutubi's-Sekâfiyye, 1. Baskı, Beyrut-1422/2002.
- Şâmi, Salih Ahmed; *Müsned el-İmam Ahmed b. Hanbel*, Dâru'l-Kalem, 1. Baskı, Şam-1434/2013.
- Tabersî, Ebu Mansur Ahmed b. Ali b. Ubeyy; *Kütabu'l-İhticâc*, Menşûrât eş-Şerif er-Ridâ; 1. Baskı, H.1380 (yy).
- Temimi, Ali b. Hamed; *el-İmâmâni – el-Haseni'l-Müsennâ ve İbnuhu Abdullah*; Mibretu'l-aal ve'l-Ashab, 1. Baskı, Kuveyt-2006.
- Turayri, Abdulvahhab b. Nâsır; *Hadîsu'l-Ğadî*; Dâru'l-Wojooh, Medine-1437/2016.
- Zebîdî, Muhammed Murtaza, *Tâcu'l-Arûs Min Cevâhi'l-Kâmûs*; (Tahk. Dâhî Abdalbâki), Dâru't-Türâsi'l-Arabî, Kuveyt-1422/2001.
- Zehebî, *Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman; Târihu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, (Tahk. Ömer Abdusselam Tedmurî) Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2. Baskı, Beyrut-1410/1990.